

EL MUSEU MARTORELL, 125 ANYS D'UN MUSEU HISTÒRIC I LA SEVA APORTACIÓ A LA GEOLOGIA CATALANA

Alicia Masriera

Museu de Geologia, Parc de la Ciutadella, Barcelona.

Paraules clau: Museu Martorell, Museu de Geologia, Barcelona, Catalunya, Espanya, història de la geologia, col·leccions geològiques, recerca geològica.

The Martorell Museum, 125 years of a historical museum, and its contribution to catalonian geology.

Summary: The Museum of Geology of Barcelona (also known by Museum Martorell) was built in 1882 as a result of the bequest that Francisco Martorell y Peña (1822-1878) left to the city of Barcelona in 1878. At first it was a Natural Sciences and Archaeological museum, but due to the growth of mineralogical, palaeontological and petrological collections and its geological activity (research, publications, geological map of Catalonia, 1919-1923) the museum was dedicated to geology in 1924.

In 2003 this museum will be 125 years old. In this long period of time different specialist in geological science, have been working in its installations and yours publications have been dedicated to know better the geology of Catalonia and museum's history and collections. Since year 2000 the Martorell Museum (Museum of Geology) and the Museum of Zoology, both located in Parc de la Ciutadella of Barcelona, constituted the Museu de Ciències Naturals de Ciutadella (MCNC).

Key words: Martorell Museum, Museum of Geology, Barcelona, Catalonia, Spain, history of the geology, geological collections, geological research.

Introducció

El mes de novembre de l'any 2003 es compliran 125 anys de la fundació del Museu Martorell, actual Museu de Geologia de Barcelona, el qual fou en els seus inicis de Ciències Naturals i Arqueologia (Fig. I; Fig. II, 1). Inaugurat al públic el 1882 és interessant recordar que aquesta institució, fruit del llegat d'un ciutadà barceloní, Francesc Martorell i Peña (1822-1878) (Fig. II, 2), és, dins la història de la ciutat, el primer museu públic expressament construït amb aquesta finalitat. És també el bressol dels museus científics de caire naturalis-

ta a Catalunya i des del 1924 fins al moment actual ha estat dedicat exclusivament a la Geologia, conservant, engrandint, estudiant i exposant al públic les col·leccions de fòssils, minerals i roques del patrimoni municipal (Fig. III).

La història del Museu Martorell, que és en certa manera la història dels museus de ciències naturals de Barcelona, està resumida en l'esquema evolutiu de la figura I. Comença el 1878, any de la seva fundació, i arriba als nostres dies en què, per una decisió de compactació administrativa i conceptual d'alguns museus municipals, juntament amb el Museu de Zoologia constitueix el Museu de Ciències Naturals de la Ciutadella¹. Els anys assenyalats en la figura I corresponen a dates significatives en l'història del museu, bé per haver estat el centre de diferents actuacions, bé per la seva relació amb les institucions de les quals ha depès o depèn actualment.

La vessant geològica del Museu Martorell

En el funcionament inicial del museu tingueren molt a veure els germans del donant, Manuel i Joan Martorell i Peña. Concretament Manuel en fou el primer director. A la seva mort el succeí Artur Bofill i Poch (Fig. II, 3), home d'àmplia cultura i naturalista per vocació, el qual regí les activitats i el destí de la institució fins a l'any 1920. És conegut pels seus treballs sobre malacologia. Conreà també la paleontologia i la geologia de camp, i col·laborà amb el doctor Almera en el primer mapa geològic de la província de Barcelona i en l'estudi de la fauna de mol·luscs del terciari. Autor de nombroses publicacions visqué la creació i funcionament de les juntes de ciències naturals de Barcelona dels anys 1906, 1917 i anteriors, durant les quals, i fins al primer quart del segle xx, el Museu Martorell fou tal vegada la institució pública més important en l'àmbit de les ciències naturals a Catalunya. Són demostratius d'aquest fet: primer, l'augment de les col·leccions de botànica, geologia i zoologia, que arribaren al museu per donacions importants, per recol·lecció del personal del museu o de la Junta o per compra (com és el cas de la col·lecció Baron de paleontologia (Fig. III, 1); segon, les nombroses publicacions a càrrec de la Junta, resultat de la recerca d'especialistes catalans o estrangers en les diferents branques de les ciències naturals (vegeu una selecció de publicacions de geologia a la fig. IV, d'1 a 10); i tercer, la millora de les exposicions públiques que mostraven la terra, la flora i la fauna de Catalunya de forma didàctica i atraient. Tot això sense oblidar que en els cursos elementals de ciències naturals que s'impartien en el Museu, la geologia estava molt ben representada.

Un altre fet important del qual s'ha de fer esment és que el Museu Martorell fou la seu del mapa geològic de Catalunya a escala 1:100.000 a càrrec del doctor Faura i Sans des del 1919 fins al 1923 (fig. III, 4 i fig. IV, 5). El Museu s'enriquí aleshores amb una col·lecció de fòssils i roques procedents de la confecció dels cinc únics fulls que foren publicats, a més de les de l'anterior mapa de la província de Barcelona a càrrec del doctor Almera.

No podem oblidar de citar, en aquest primer període, el doctor Norbert Font i Saquè, naturalista pertanyent a la Junta de Ciències Naturals i mort prematurament, creador de

1. Malauradament, a hores d'ara, l'Institut Botànic de Barcelona, lligat històricament al Museu Martorell, i, per tant, al Museu de Ciències Naturals de la ciutat, queda fora de l'àmbit de Cultura de l'Ajuntament. Esperem però, que si el projecte d'un futur Museu d'Història Natural de Catalunya arriba a ser un fet, els centres que actualment tenen cura de les col·leccions de geo, flora i fauna del patrimoni municipal tornaran a estar units, no sols per vincles històrics sinó també per lògica científica i cultural.

la primera col·lecció de «grans blocs» de roques del Parc de la Ciutadella (Gómez-Alba, 2001) i posseïdor de la primera col·lecció de làmines primes de roques i minerals que es conserva encara en el Museu; encarregat per la Junta de dur a terme la reproducció de grans animals del passat i gran divulgador de la geologia de Catalunya (fig. II, 4; fig. III, 3).

Pel que fa a les col·leccions de geologia, el gran geòleg i enginyer de mines Lluís Marià Vidal (fig. II, 5) està íntimament lligat al Museu Martorell. Fou el seu desig que a la seva mort l'important col·lecció de fòssils, minerals, roques i objectes prehistòrics que posseïa fos lliurada a la Junta, la qual la diposità l'any 1922 en el Museu, i fou exhibida parcialment al públic el 1924 (fig. III, 2). L'any 1992 el Museu de Geologia de Barcelona, celebrà el 150è aniversari del naixement de Vidal. En aquesta ocasió es feren reimpressions d'alguns dels seus treballs i es redactà una acurada biografia (Gómez-Alba, 1992b) (fig. IV, 14). La col·lecció Vidal es avui dia una col·lecció de referència, consultada pels investigadors de la geologia de Catalunya.

Altres col·leccions geològiques que formen part del Museu Martorell ingressaren als anys trenta. Entre aquestes són importants la col·lecció Serradell, la col·lecció de la «Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona» (fig. III, 5), la col·lecció de la Institució Catalana d'Història Natural...

L'actual Museu de Geologia

Si com hem dit la vessant geològica del Museu Martorell s'inicia ja en al dècada dels anys vint, la seva continuació com a Museu de Geologia arriba als nostres dies sense interrupció, amb més o menys activitat segons l'època i les circumstàncies.

Considerem com a pioners, per què ja treballaven en el Museu l'any 1917, el doctor Pardillo Vaquer (fig. II, 6), eminent cristal·lògraf i mineralogista, professor de la Universitat de Barcelona i director del Museu fins al 1954. Així com el doctor San Miguel de la Cámara (fig. II, 7), petroleg de prestigi, també professor de la Universitat de Barcelona, que ocupa el càrrec de regent de la secció de Petrologia del museu fins als anys quaranta en què es traslladà a Madrid. Fou autor de molts treballs sobre petrologia de Catalunya publicats per la Junta (fig. IV, 4, 6, 8, 9). Se'l pot considerar com l'iniciador de l'escola moderna de petrologia a Espanya. El museu conserva les làmines primes i part de les roques que foren matèria dels seus estudis. I finalment, el doctor Marcet Riba (fig. II, 8), geòleg, ajudant i col·laborador del doctor San Miguel de la Cámara, que va romandre en el museu com a conservador de paleontologia des del 1923 fins a la seva mort el 1963. L'any 1947 fou l'autor de l'únic treball del Museu de Ciències Naturals —sèrie geològica que es publicà (fig. IV, 11). Participà juntament amb el doctor San Miguel en el XIV Congreso Geológico Internacional (1926). En el vestíbul del Museu es mostra un gran mural amb un tall interpretatiu de la geologia de la regió d'Olot, realitzat a partir de les dades presentades en aquest congrés.

Després d'un llarg parèntesi de minsa activitat en el qual el Museu Martorell de Geologia (conegut també per Museu Municipal de Geologia) tingué poc personal tècnic, si exceptuem que l'any 1955 entrà a formar part de la plantilla el doctor Alfredo San Miguel Arribas (petroleg com el seu pare San Miguel de la Cámara i també professor de la Universitat), hem d'arribar a la dècada dels setanta perquè el Museu entri en una nova etapa amb més personal i, per tant, amb noves activitats. Aquest fet es tradueix en la celebració del centenari del

Museu Martorell el 1978 (fig. IV, 12-13) (Masriera, 1978; Cuello, 1982). El programa del centenari (fig. IV, 13) ens deixa constància d'un seguit d'actes de gran qualitat en la difusió cultural de la geologia. El Museu comptava ja en aquella ocasió amb tres geòlegs conservadors: Carles Curto (secció de Mineralogia), Julio Gómez-Alba (secció de Paleontologia) i Alicia Masriera (secció de Petrologia i Geologia), a més de l'esmentat doctor San Miguel, director del Museu des del 1966 fins a la seva jubilació el 1985.

Les quatre places de conservador tècnic del Museu de Geologia, en les quals s'inclou la direcció del Museu, es mantindran fins als nostres dies ja que, un cop jubilat San Miguel Arribas, entra a formar part de l'equip del Museu Jaume Gallemí, paleontòleg que s'integrà a la secció de Paleontologia el 1986.

Considerem que a partir de 1985 el Museu entra en una nova etapa en què les tres seccions de ciències de la terra que clàssicament havien format part del Museu de Ciències Naturals, és a dir mineralogia, paleontologia i petrologia, queden definitivament consolidades.

Com a resultat es millora l'exposició permanent, es realitzen activitats de tipus divulgatiu (Masriera, 1995), exposicions temporals, monogràfiques i itinerants amb material propi, es crea un laboratori de làmina prima i restauració, tot gràcies a la participació del personal tècnic auxiliar i a col·laboradors altruistes.

El Museu rep un impuls important per l'arribada de noves donacions i compra de col·leccions. Cal destacar l'adquisició de la col·lecció Cervelló de mineralogia (fig. IV, 6), les donacions de la col·lecció Villalta de paleontologia (especialment important pels exemplars catalans) (fig. III, 7) i la col·lecció Madern de paleobotànica (fig. III, 8 i 9).

Actualment són part també, oficialment, del patrimoni del Museu la col·lecció Vicente de paleoflora i la col·lecció Masoliver de micromuntatges (mineralogia). En els aspectes de la recerca i les publicacions el més important ha estat potser l'aparició el 1990 de la revista *Treballs del Museu de Geologia de Barcelona* que omple el buit que existia des de 1947 en la temàtica geològica pel que fa als museus de ciències naturals de Barcelona. Aquesta publicació és representativa de la recerca que actualment es porta a terme en el Museu de Geologia. Té com a finalitat l'estudi i catalogació de les seves col·leccions, la història de les ciències naturals a Catalunya i contribuir al millor coneixement de la geologia i paleontologia de la nostra terra. El número 10 d'aquesta publicació periòdica inclou un índex de tots els treballs publicats fins ara (fig. IV, 15).

Com a complement de tot el que s'ha dit en aquesta obligadament breu exposició, (ja que estem parlant d'una institució centenària a cavall de tres segles) pot ser consultada la bibliografia adjunta que, tot i no ser exhaustiva, reflecteix força bé la història del Museu fins a l'any 2001.

Finalment, hem de dir que arribats al segle XXI, el Museu Martorell, amb una sòlida trajectòria científica i cultural, pot integrar-se juntament amb el patrimoni que conserva al nou Museu de Ciències Naturals amb projectes i reptes de futur.

Bibliografia

ÁLBUM de fotografías (1896), *Barcelona á la vista*, de la capital y sus alrededores. Fotografías de Fernando Rus. Grabado de Pedro Bonet. Texto de Julio Fco. Guibernau. Barcelona. Antonio López editor. Librería Española.

- ALMERA, J. I FAURA, M. (1918), «Enumeració de les espècies fòssils dels terrenys paleozoics de la província de Barcelona (recollides en la preparació del Mapa Geològic de Catalunya)», *Treballs del Museu de Ciències Naturals de Barcelona*, Museu Martorell.
- BASSEGODA NONELL, J. (1980), «El autor del Museu Martorell». *La Vanguardia*, 15 / 4 / 1980. Barcelona.
- BOFILL, A. (1912), *Catálogo de la Colección Mineralógica del Museo Municipal de Ciencias Naturales* (Museu Martorell), Barcelona, A. López Robert impresor.
- CUELLO, J. (1982), «La creació del Museu Martorell», *L'Avenç*, 53, 658-662.
- FAURA, M. (1922), «Explicació de la fulla núm. 34, Vilafranca del Penedès a escala 1:100.000», Servei del Mapa Geològic de Catalunya. *Junta de Ciències Naturals de Barcelona*, Mancomunitat de Catalunya.
- GÓMEZ-ALBA, J. (1990), «El museo de Geología de Barcelona: Desde su fundación a la Junta de Ciencias Naturales (1878-1905)», *Treballs Mus. Geol. Barcelona*, 1, 7-34.
- GÓMEZ-ALBA, J. (1992a), «La construcción del Museo Martorell (1878-1882)», *Treballs Mus. Geol. Barcelona*, 2, 5-12.
- GÓMEZ-ALBA, J. (1992b), *Lluís Marià Vidal (1842-1922). Biografia*, Museu de Geologia. Ajuntament de Barcelona.
- GÓMEZ-ALBA, J. (1997), «Catálogo razonado de los vertebrados fósiles de España del Museo de Geología de Barcelona (1882-1982)», *Treballs Mus. Geol. Barcelona*, 6, 5-289.
- GÓMEZ-ALBA, J. (2001), «El mamut y la colección petrológica de grandes bloques del Parque de la Ciudadela (Barcelona, España)», *Treballs Mus. Geol. Barcelona*, 10, 5-76.
- GUIA (1917), *Guia de les instal·lacions i Serveis de la Junta de Ciències Naturals*, Publicacions de la Junta de Ciències Naturals de Barcelona, Parc de Barcelona.
- MARCEJ, J. (1947), «Rocas eruptivas de las Gabarras y de la zona adyacente de la Costa Brava catalana». *Trabajos del Museo de Ciencias Naturales de Barcelona*. Nueva serie geológica vol. I, 1, 1-73, 4 figuras.
- MASRIERA, A. (1978), *El Museu de Geologia (Museu Martorell): Un segle d'història*, Museu de Geologia, Ajuntament de Barcelona.
- MASRIERA, A. (1992), «L'Alligatorium de la Col·lecció Vidal», *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 38, 61-64.
- MASRIERA, A. (1995), «Reflexions sobre el paper educatiu i els recursos didàctics del Museu de Geologia de Barcelona», *4t Simposi sobre l'ensenyament de les Ciències Naturals*, Barcelona, 299-303.
- MASRIERA, A. (2000), «Consideracions sobre alguns instruments científics del Museu de Geologia de Barcelona», a: Batlló, J. et al., *Actes V Trobades d'història de la Ciència i de la Tècnica*, Barcelona, SCHCT, 211-217.
- MASRIERA, A., PLANELLA, V. I SAMPER, J. A. (1997), «Les nostres roques: una visió insòlita», *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 38, 62-63.
- REGUANT, S. (1978), *La geologia catalana: Ahir, avui i demà*, Museu de Geologia, Ajuntament de Barcelona.
- TREBALLS del Museu de Geologia de Barcelona, (2001), Relació dels articles publicats a la revista fins l'any 2001, Índex d'autors, *Treb. Mus. Geol. Barcelona*, 10, 179-184.

Figura II

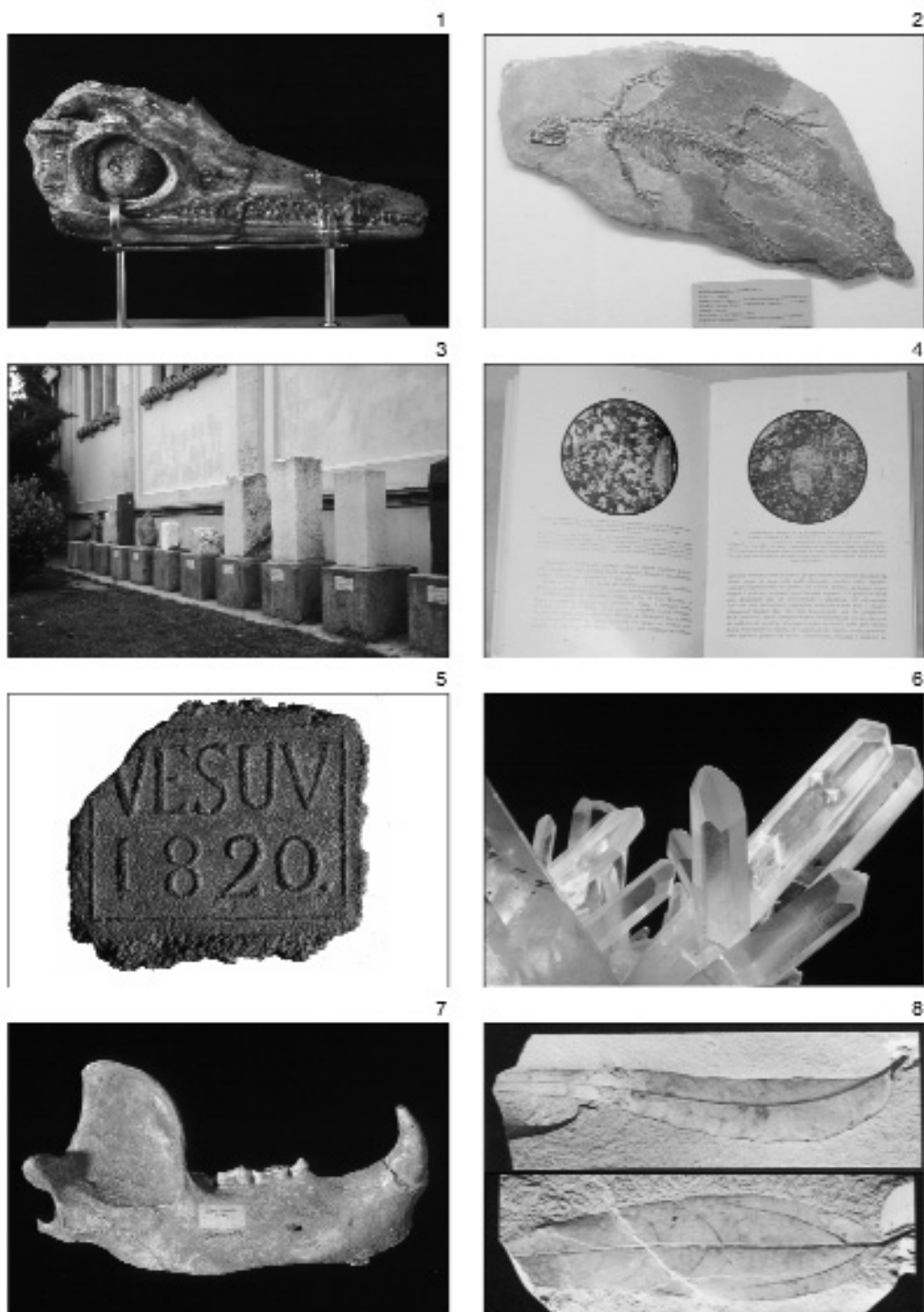

Figura III

Figura IV

